

ΣΥΝΕΔΡΙΑ ΤΗΣ 21ΗΣ ΜΑΪΟΥ 1998

ΠΡΟΕΔΡΙΑ ΑΓΑΠΗΤΟΥ Γ. ΤΣΟΠΑΝΑΚΗ

ΓΛΩΣΣΟΛΟΓΙΑ. — 'Αρχαϊστικά ὀνόματα φυτῶν στὰ Νεοελληνικά ἰδιώματα,
ὕπὸ Δημητρίου Κρεκούκια*, διὰ τοῦ 'Ακαδημαϊκοῦ κ. Νικολάου Κονομῆ.

Κύριοι Συνάδελφοι,

Ἔχω τὴν τιμὴ νὰ σᾶς παρουσιάσω δεῖγμα ἐργασίας τοῦ τ. Διευθυντῆ τοῦ Κέντρου
Συντάξεως τοῦ Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ τῆς 'Ακαδημίας 'Αθηνῶν κ. Δ. Κρεκούκια.

Ὁ κ. Κρεκούκιας μὲ τὴν πολύχρονη ἀναδίφησή του στὰ Νεοελληνικά Ἰδιώ-
ματα ἐκτὸς τῶν ἄλλων λεξικογραφικῶν του ἐργασιῶν ἔχει συγκεντρώσει καὶ καταρ-
τίσει πλούσιο ἀρχεῖο ἀπὸ ἀρχαϊστικά ὀνόματα φυτῶν ποὺ ἔχουν ἐπιζήσει μέχρι σή-
μερα στὰ Νεοελληνικά ἰδιώματα.

Σὲ λίγα ἀπὸ τὰ ὀνόματα αὐτά, ὅσα ἐπιτρέπει ὁ περιορισμένος μας χρόνος, θὰ
ἀναφερθῶ στὴν παροῦσα ἀνακοίνωση.

ἄβόρατος - ἄόρατος, ὁ: Στὴν Κρήτη καὶ στὴν Κύπρο ἓνα δασικὸ δένδρο ποὺ
μοιάζει μὲ τὸ ἀγριουκπάρισσο λέγεται ἄβόρατος καὶ ἄόρατος ἀντίστοιχα. Εἶναι
τὸ ἀρχαῖο βόρατος (*Jeliperus foetidissima*), ποὺ μᾶς ἀναφέρεται ἀπὸ τὸ Διόδωρο
τὸ Σικελιώτῃ (2,49), τὸ Διοσκορίδῃ (1,76) καὶ τὸν ἐρμηνευτὴ τῆς Παλαιᾶς Δια-
θήκης 'Ακύλα ('Ασμ. 1,17).

Ἀπ' αὐτοὺς ὁ Διόδωρος ὁ Σικελιώτης, ἀναφερόμενος στὴν ὀρεινὴ βλάστηση
τῆς Εὐδαίμονος 'Αραβίας λέγει: «Ἐν δὲ τοῖς ὄρεσιν οὐ μόνον ἐλάτῃ καὶ πεύκῃ φύε-
ται δαψιλῆς ἀλλὰ καὶ κέδρος καὶ ἄρκυθος ἄπλατος καὶ τὸ καλούμενον βόρατον».
Μὲ προθετικὸ α καὶ ἀλλαγὴν τοῦ γένους τὸ βόρατος ἔγινε ἄ(β)όρατος.

ἄβρότανον, τοῦ: Στὴν Αἴνο τῆς 'Ανατολικῆς Θράκης ἓνα μικρὸ ἀρωματικὸ
φυτὸ ποὺ τὸ φύτευαν οἱ Θρακιῶτες στοὺς κήπους τοὺς λέγεται ἄβρότανον. Εἶναι
τὸ ἄβρότονον (*Artemisia arborescens*) τοῦ Θεοφράστου ('Ιστ. Φυτ. 6,7,3) καὶ τοῦ
Νικάνδρου (Θηρ. 92).

* Dem KREKOUKIAS, Archaistic plant names in Modern Greek dialects.

ἄγνος, ὁ (*Vitex agnus*): Ἄγνος στήν Κέρκυρα, στά γύρω της Διαπόντια νησιά Μαθράκι, Ἐρεικοῦσα καί Ὀθωνούς, στούς Παξούς καί Ἀντιπάξους, ἄγνες στή Σκῦρο, ἀγνέα στή Χιμάρα τῆς Β. Ἡπείρου, ἀγνιά στά Πιστικοχώρια τῆς Βιθυνίας καί στήν Κύπρο καί ἄν-νο στό Γαλλιτσιανό τῆς Καλαβρίας λέγεται τὸ φυτὸν ἄγνος ἢ λύγος τῶν ἀρχαίων, ἢ *λυγαριά* τῆς κοινῆς Νεοελληνικῆς. Γιά τὸ φυτὸ αὐτὸ ἔχουμε τὴν ἀκόλουθη πληροφορία ἀπὸ τὸ Διοσκορίδῃ (4.103): «ὠνόμασται μέντοι ἄγνος διὰ τὸ ὑποστρώνυσθαι αὐτὴν τὰς ἐν τοῖς Θεσμοφορίοις ἀγνευούσας ἢ διὰ τὸ πινόμενον, ὥς λέγουσιν, τὸ σπέρμα ἐπὶ συνουσίαν ὁρμὰς ὑπεκλύειν».

ἁέλαμος - ἀγέλαμος - αἶλαμος, ὁ: Στὴν Κρήτη, στὶς Κυκλάδες, τὰ Δωδεκάνησα καί στήν Ἰκαρία τὸ δημητριακὸ φυτὸ βρόμη λέγεται *ἁέλαμος*, *ἀγέλαμος* καί *αἶλαμος*. Εἶναι ὁ «ἐλνμος (=μελίμη), τὸ σιτῶδες σπέρμα, ὁ ἔφοντες οἱ Λάκωνες ἐσθίουσιν» κατὰ τὸν Ἡσύχιον, ὁ *ἐλνμος* ποὺ μὲ διάφορες φωνητικὲς μεταβολές: (*ἐλνμος* > *γέλνμος* > *ἀγέλνμος* > *ἀγέλαμος* > *ἁέλαμος* καί *αἶλαμος* ἔγινε στή Ρόδο.

ἄζιλακας, ὁ: Στὴν Κρήτη ἓνα εἶδος βαλανιδιάς, ἡ Δρύς ἢ ἀρία (*Quercus ilex*) λέγεται *ἄζιλακας*. Εἶναι ἡ *δίλαξ* τοῦ Ἡσυχίου ποὺ κατὰ τὸν λεξικογράφο ἦταν λέξη Λακωνική: *δίλαξ* ἢ *ἀρία*, τὸν φυτὸν. Λάκωνες. Ὁ τύπ. *ἄζιλακας* μὲ προθετικὸ α.

ἀΐψιά, ἡ: εἶναι τὸ ὄνομα ἑνὸς μικροῦ θαμνόδενδρου ποὺ μοιάζει μὲ τὸν πυράκανθο. Εἶναι ἡ Ἀρωνία ἢ κρητικὴ (*Aronia cretica*) τῶν φυτολόγων, ἡ ἴφος πιθανῶς τοῦ Θεοφράστου (Ἰστ. Φυτ. 3.4.2) μὲ τὸ προθετικὸ α καί τὴν παραγωγικὴ κατάρτηξη -ιά ποὺ ἔχουν πολλὰ φυτά, ὅπως ἀπιδιά, βαλανιδιά, συκιὰ κ.ἄ.

ἄκιμο, τό: Στὴν Γορτυνία παλαιότερα μέσα στά καλλωπιστικὰ φυτά ποὺ εἶχαν στὶς γλάστρες στά παραθύρια τοὺς οἱ νοικοκυρὲς ἦταν ἡ *ματζουράνα* καί τὸ *ἄκιμο* (εἶδος βασιλικοῦ). Τὰ εἶχαν ἀκόμη καί τὰ δύο μαλαχτικὰ γιὰ τὸ στομαχόπονο. Τὸ δεύτερο, τὸ *ἄκιμο*, εἶναι τὸ *ᾠκιμον* τῶν ἀρχαίων ποὺ καί παλαιὰ ἐθεωρεῖτο γιαιτρικό. Κατὰ τὸ Διοσκορίδῃ (2,141) «ᾠκιμον βιβρωσκόμενον πολὺ ἀμβλυωπὲς ἐστίν. ἔστι δὲ κοιλίας μαλακτικόν».

ἁλέτροπον, τό: Στὴν Τήλο ἓνα χόρτο μὲ λευκὸ ζωηρὸ λουλούδι λέγεται *ἁλέτροπο*. Εἶναι ὁ ἡλιότροπος τοῦ Ψευδο-Διοσκορίδῃ (4.190) ποὺ ἦταν τὸ δεύτερο ὄνομα τοῦ ἡλιοτροπίου σὲ δωρικὴ μορφή καί ἀλλαγὴ τοῦ γένους.

ἁλουτσά - λουτσά - ἁλουτζά, ἡ: Στὴν Κρήτη ἓνας ἀγκαθερός θάμνος μὲ γλυκόξυνους μαύρους καρποὺς λέγεται *ἁλουτσά* καί *λουτσά*. Τὸ ἴδιο τὸ φυτὸ στήν Ἀπουλία, τὴν Καλαβρία καί τὴν Καππαδοκία ἔχει τὸ ὄνομα *ἁλουτζά*. Τὸ φυτὸ αὐτὸ εἶναι τὸ *λύκιον* (*Ramnus petecolaris*) τοῦ Διοσκορίδῃ (1,100), τοῦ Πλινίου (HN 12,30. 24,125), τοῦ Γαληνοῦ (12,216). Κατὰ τὸν Διοσκορίδῃ τὸ φυτὸν αὐτό, τὸ *λύκιον*,

«φύεται δὲ πλεῖστον ἐν Καππαδοκίᾳ καὶ Λυκίᾳ καὶ ἐν ἄλλοις τόποις πολλοῖς· τραχέα δὲ φιλεῖ χωρία».

Ἀξίζει νὰ σημειωθεῖ ὅτι στὴν Καππαδοκία, ποὺ θεωρεῖται μιὰ ἀπὸ τὶς πατρίδες τοῦ φυτοῦ, ἔχει ἐπιβιώσει καὶ ἡ ἀρχαία του ὀνομασία. Ὁ σημερινὸς τύπος μὲ α προθετικὸ καὶ ἀλλαγὴ τοῦ γένους.

ἀλτία - ἀλτιά, ἡ: Στὴν Κέρκυρα ἓνα εἶδος θαμνόφυτου μὲ ὠραῖα κόκκινα λουλούδια λέγεται *ἀλτία* καὶ στὴ Γορτυνία τὸ ἴδιο τὸ φυτὸ *ἀλτιά*. Εἶναι ἡ ἀλθαία τοῦ Θεοφράστου (Ἰστ. φυτ. 9,15,5) καὶ τοῦ Ἀρεταίου (Ὁξ.ν. 1,6), ἡ δεντρομολόχα τῆς κοινῆς Νεοελληνικῆς.

ἀν-νουρίδα, ἡ: Στὰ πετρώδη χωράφια τῆς Τήλου ἓνα φυτὸ μὲ ροδόχροα ἄνθη λέγεται ἀν-νουρίδα. Εἶναι πιθανῶς ἡ ὀνουρίς ἀντὶ ὀνόθουρις (= πικροδάφνη) τοῦ Διοσκορίδου (4,117), ἡ ὁποία κατὰ τὸν ἴδιον τὸν συγγραφέα «φύεται ἐν ὄρεινοῖς τόποις».

ἀντραχλιά, ἀντρακλιά, ἀντροκλιά, ἀντράχνα, ντραχλινιά, ἡ - ἀντραχλος, ἄντραχνος, ὁ: Ἐνα εἶδος θαμνόδεντρου ποὺ φύεται στοὺς λόφους τῆς ἡπειρωτικῆς καὶ νησιωτικῆς Ἑλλάδος συγγενικὸ μὲ τὴν κουμαριά εἶναι ἡ *ἀντραχλιά*. Ἔτσι λέγεται στὴ Λακωνία, στὴν Εὐβοία, στὴ Χαλκιδικὴ καὶ στὴ Χίος, ἐνῶ στὰ Δωδεκάνησα, Ρόδο καὶ Σύμῃ ἀντρακλιά, στὴ Σαμοθράκη ἀδααχλιά, στὴν Κύπρο ἀντροκλιά, στὸ Παγγαῖο ντραχλινιά καὶ στὸν Πόντο ἀντράχνα.

Τέλος στὴν Κρήτη καὶ τὴ Β. Εὐβοία τὸ ἴδιο δέντρο λέγεται ἄντραχνος, ἐνῶ στὴν Ἰκαρία ἀκούγεται καὶ μὲ τὰ δύο ὀνόματα *ἀντραχλος* καὶ *ἀντραχνος*.

Τὸ φυτὸ αὐτὸ ἔχει ἀπὸ τὰ παλιὰ τὰ χρόνια τὴ διπλὴ ὀνομασία *ἀνδράχλη, ἀνδράχνη, ἀνδραχλος* καὶ *ἀνδραχνος* (*Arbutus andrachne*). Ὁ Θεόφραστος περιγράφοντας τὸ φυτὸ αὐτὸ μᾶς λέγει (Ἰστ. φυτ. 3,16,5) «παρόμοιον δὲ φύλλον καὶ ἡ ἀνδράχλη ἔχει τῷ κομάρῳ, μέγεθος οὐκ ἄγαν μέγα».

ἀντώνης, ὁ: Στὴ Σηλυβρία τῆς Ἀνατολικῆς Θράκης ἓνα εἶδος λουλουδιοῦ λεγόταν ἀντώνης. Εἶναι τὸ φυτὸ Ἀνεμώνη ἡ λάμπουσα (*Anemone fulgens*), ὁ ἄδωνις τοῦ Αὐσονίου (Εἰδύλλ. 6) ποὺ μὲ παρετυμολογία ἔγινε ἀντώνης.

ἀρτήκι, τό: Στὴ Σίφνο καὶ στὴ Σύμη ἓνα εἶδος ἀσφοδέλου λέγεται ἀρτήκι. Εἶναι τὸ ναρθήκιον τοῦ Ψευδο-Διοσκορίδου (2,169). Μὲ ἀπώλεια τοῦ ἀρχικοῦ ν καὶ τροπὴ τοῦ συμπλέγματος ρθ σὲ ρτ προέκυψε ὁ τύπος ἀρτήκι.

ἄρωνία - ἀραριά, ἡ: Στὴ χωριά τῆς Ρόδου ἓνα φυτὸ λέγεται ἄρωνία καὶ ἀραριά.

Εἶναι πιθανῶς ἡ ἄρωνία τοῦ Διοσκορίδου (1,118), ποὺ κατὰ τὸν συγγραφέα «δένδρον ἀκανθῶδες ἐστίν, ὅμοιον τοῖς φύλλοις πυρακάνθη».

ἄσάρα, ἡ: Στὴν Κύπρο ἓνα ζιζάνιο ποὺ φύεται σὲ σπαρτὰ δημητριακῶν λέγεται ἄσάρα. Τὸ φυτὸ αὐτὸ εἶναι τὸ ἀρχαῖο ἄσαρον, γιὰ τὸ ὁποῖον ὁ Διοσκορίδης

(4,10) γράφει: «Ἄσπαρον, οἱ δὲ νάρδον ἀγρίαν καλοῦσι· φύλλα ἔχει κισσῶ ὅμοια, μαλακώτερα δὲ πολλῶ καὶ στρογγυλώτερα».

ἀσπαγνός - ἀσπαχνός, ό: Στὴν Κάσο καὶ στὴν Κάρπαθο ἓνα εἶδος ἄγριας φασκομηλιάς λέγεται ἀσπραγνός καὶ ἀσπαχνός. Ἡ λέξη εἶναι ἡ ἀρχαία σφάγνος. τὴν ὁποία ἀναφέρει ὁ Διοσκορίδης (3,33) «ἐλελίσφακον· οἱ δὲ ἐλαφόβοσκον, οἱ δὲ σφάγνον θάμνος ἐστὶν ἐπιμήκης, πολύκλωνος... Φύεται δὲ ἐν τραχέσι χωρίοις».

ἀχάντιν, τό: Ἔτσι λέγεται τὸ ἀγκάθι μερικῶν φυτῶν καὶ δέντρων σὲ πολλὰ μέρη τοῦ Πόντου. Εἶναι δεύτερος τύπος τοῦ μεσν. ἀκάνθιν· καὶ τὰ δύο προέρχονται ἀπὸ τὸ ἀκάνθιον. Γιὰ τὴν ἰδιωματικὴ αὐτὴ λέξη ὁ Θεσσαλονίκης Εὐστάθιος μᾶς πληροφορεῖ (Ἰλ. 468, 33) «τὰ γοῦν ἀκάνθια ἀχάντια τινὲς φασιν ἐφ' ὧν ἀνδρῶν» καὶ 746, 17 «ἔστι δὲ μέχρι καὶ νῦν ἀκοῦσαι πολλοὺς τῶν ἀγροίκων οὕτω καὶ τὰ ἀκάνθια ἀχάντια λέγοντας».

ἄχουσα, ἡ: Στὰ χωριά τῆς Κέρκυρας Χλομό καὶ Ἄγιο Ματθαῖο ἓνα φυτὸ μὲ πλατιά βελούδινα φύλλα ἀπλωτὰ στὴ γῆ λέγεται ἄχουσα. Τὸ ἴδιο τὸ φυτὸ στὰ χωριά τῆς Λευκίμης λέγεται καὶ ἄχοῦσα. Εἶναι ἡ ἄγχουσα (*Anchusa tinctoria*) τοῦ Θεοφράστου (Ἰστ. Φυτ. 7, 8, 3), ἡ «ἐτέρα ἄγχουσα» τοῦ Διοσκορίδου (4,24), τῆς ὁποίας ὁ ἄττ. τύπ. ἦταν ἔγχουσα, Ἀριστοφ. (Λυσ. 48), Ξεν. (Οἶκον. 10,2).

βλάσσανη - βλασσάνα, ἡ: Σὲ πολλὰ μέρη τῆς Ἡπείρου καὶ στὴν Τριφυλία ἓνα φυτὸ τῆς οἰκογενείας τῶν Ἀγρωστωδῶν (*Gramineae*) μὲ φύλλα σὰν τοῦ σιταριοῦ ἀλλὰ πολὺ σκληρὰ καὶ ἀνθεκτικὰ λέγεται ἀντίστοιχα βλάσσανη καὶ βλασσάνα. Εἶναι ἡ Μακροχλόη ἡ Ἰσχυροτάτη (*Macrohloa* ἢ *Stipa tenacissima*), τὸ βλήσσανον τοῦ Ἡσυχίου μὲ τὸν ἀνάλογο δωρικὸ τύπο καὶ μὲ ἀλλαγὴ τοῦ γένους.

βληχοῦνι, τό: Σὲ πολλὰ μέρη τοῦ Ἑλληνικοῦ χώρου ἓνα φυτὸ σὰν τὸν ἀγριό-δουσμο ποὺ ἀναπτύσσεται σὲ εὐφορα καὶ ὑγρὰ χωράφια λέγεται βληχοῦνι καὶ βλεχοῦνι. Εἶναι τὸ βληχώνιον τοῦ Σχολιαστῆ τοῦ Θεοκρίτου (5,56), ὑποκοριστικὸς τύπος τοῦ βλήχων.

βούγλωσσος - μούγλωσσος - μούγλωστος, ο - μόγλωσ-σο, καὶ γιόγλωσσο, τό: Ἔτσι λέγεται σὲ διάφορα μέρη τοῦ Ἑλληνικοῦ χώρου ἓνα λαχανεύμενο φυτὸ μὲ σκληρὰ χνουδωτὰ φύλλα. Εἶναι τὸ βούγλωσσον (*Anchusa italica*) τοῦ Διοσκορίδου (4,127) καὶ τοῦ Ὀππιανοῦ (Ἀλ. 1,99), γιὰ τὸ ὁποῖον ὁ πρῶτος μᾶς λέγει: βούγλωσσον· ἔοικε φλόμφ· φύλλον χαμαιπετέες τραχύ τε καὶ μελάντερον καὶ μικρότερον ὅμοιον βοδὸς γλώσση.

βούτομο - βούτομο - βούταμο κ.ἄ. Τὸ φυτὸ αὐτὸ ποὺ εἶναι γνωστὸ μὲ πολλοὺς τύπους (περὶ τοὺς 13) στὸν ἐλληνόφωνο κόσμος, εἶναι τὸ βούτομον ἢ ὁ βούτομος (*Carex riparia*) τῶν ἀρχαίων καὶ εὐδοκιμεῖ κατὰ τὸ Θεόφραστο (Ἰστ. φυτ. 4,8,1)

κοντά στα ποτάμια, τὰ ἔλη καὶ τὶς λίμνες καὶ εἶναι λοχμῶδες μαζί με τὸ καλάμι, τὴν κύπερη, τὸ ψαθὶ καὶ τὸ ραγάζι.

βρυονιά, ἄβρωνιά, ἄβρουνιά, ἄσβουρνιά, ἐβρουνιά, καὶ ἄλλα, περὶ τὰ εἴκοσι εἶναι τὰ ὀνόματα ἑνὸς περιαλλόκαυλου φυτοῦ ποὺ εὐδοκιμεῖ κοντὰ σὲ φράχτες καὶ σὲ λόχμες σὲ ὅλη τὴν Ἑλλάδα. Εἶναι ἡ «ἄμπελος μέλαινα» τοῦ Διοσκορίδη (4, 183), τὴν ὁποία μερικοὶ ἰδιωματικὰ κατὰ τὸν ἴδιο συγγραφέα ὀνομάζαν βρυονία: «ἄμπελος μέλαινα, ἣν ἰδίως βρυονίαν ὀνομάζουσιν τινες».

γιάρος, ὁ: Στὰ χωριὰ τῆς Κέρκυρας ἓνα κονδυλόρριζο φυτό με βαθυπράσινα φύλλα λέγεται γιάρος. Εἶναι τὸ ἴαρον τοῦ Ψευδο-Διοσκορίδη (2,166), ἡ δρακοντιά τῆς κοινῆς Νεοελληνικῆς.

Γλίνος, ὁ: Ἔτσι ὀνομάζεται μιὰ τοποθεσία στὸν Ἅγιο Σώστη τῆς ὀρεινῆς Τριφυλίας. Προφανῶς εἶναι φυτώνυμη καὶ ἔχει σχέση με τὸ μονομάρτυρο στὴν ἀρχαίότητα ὄνομα τοῦ δασικοῦ δέντρου γλίνος ἢ γλεῖνος τοῦ Θεοφράστου (Ἰστ. φυτ. 3,3,1 καὶ 3,11,2), τοῦ Σφενδάμνου τοῦ κρητικοῦ (*Acer creticum*) τῶν βοτανολόγων.

γιόμπυρος, ὁ: γιόπ-πυρος καὶ γιόπ-πυρας σὲ διάφορα χωριὰ τῆς Ρόδου, γιόπ-πυρο ἐπίσης στὴ Ρόδο καὶ στὴ Χάλκη λέγεται ἓνα ζιζάνιο τῶν σπαρμένων με δημητριακὰ χωραφιῶν. Εἶναι ὁ αἰγίπυρος τοῦ Θεοφράστου (Ἰστ. Φυτ. 2,8,3) καὶ τοῦ Θεοκρίτου (4,25), τὸ αἰγίπυρον μεταγενέστερης ἐπιγραφῆς (IG 14.2508 (Nemausus)).

δαυκίν, δαυκί, δαυσι, λαυκίν καὶ λαυκί (τό), λέγεται τὸ καρότο σὲ πολλὰ μέρη τοῦ νησιωτικοῦ καὶ ἡπειρωτικοῦ μας χώρου καὶ *βαυτζίν* στὴν Κύπρο. Εἶναι τὸ δαύκειον τοῦ Νικάνδρου (Θηρ. 858, 939), τὸ δαυκίν στὰ Γεωπονικά (12.1.2), καὶ τὰ δύο ὑποκοριστικά τοῦ ἀρχαίου *δαῦκον*, τὸ (Θεοφρ. Ἰστ. Φυτ. 9.15.5).

δρυγιάρι, τό: Στὰ Ἀνώγεια τῆς Κρήτης ἡ μικρὴ βαλανιδιά ποὺ με ἄλλες ὅμοιες ἀποτελεῖ λόχμες ἀδιαπέραστες λέγεται *δρυγιάρι*. Εἶναι τὸ δρυάριον τοῦ Εὐσταθίου (1715,52), ὑποκ. τύπ. τοῦ δρυῖς: «ἀπὸ δρυαρίων φυομένων κατὰ θάλασσαν».

θάψα, ἡ: Στὴν Εὐβοία ἓνας μικρὸς θάμνος με λεπτοὺς κλώνους καὶ κοκκινωπὰ φύλλα λέγεται θάψα. Εἶναι ὁ Ροῦς κότινος (*Rhus cotinus*) τῶν βοτανολόγων, ἡ θάψος τοῦ Θεοκρίτου (Εἰδύλλ. 2,88) καὶ τοῦ Νικάνδρου (Ἀλεξ. 570).

ζυγιά, ζυιά, ζυδιά, ζυτιά, ἀτζουαριά (ἡ) εἶναι τὰ δημῶδη ὀνόματα ἑνὸς δασικοῦ δέντρου ὅμοιου με τὸ σφεντάμι στὰ ἀκόλουθα μέρη τοῦ Ἑλληνικοῦ χώρου: Στὰ χωριὰ τοῦ βουνοῦ Παντοκράτορα τῆς Κέρκυρας ζυγιά, στὴ Σύμη ζυιά, στὴ Ρόδο ζυτιά καὶ ζυδιά καὶ στὰ Φυτὰ τῆς Χίου μεταπλασμένα ἀτζουαριά. Εἶναι ἡ ζυγία (*Acer campestre*) τοῦ Θεοφράστου, ποὺ μᾶς τὴν περιγράφει ἔτσι ξεχωρίζοντάς τὴν ἀπὸ τὸ σφεντάμι (Ἰστ. φυτ. 3,3,1): «διαφορὰ δ' ἔστι τῆς ζυγίας καὶ τῆς σφενδάμνου ὅτι ἡ μὲν σφένδαμος λευκὸν ἔχει τὸ ξύλον καὶ εὐνότερον ἢ δὲ ζυγία ξανθὸν καὶ οὐλον».

κλύδζα, κλύζ-ζα, κρύδζα ή: Στα Ἑλληνόφωνα χωριά τῆς Καλαβρίας τὸ φυτὸ ψυλληθριά, ἡ Κόνυζα ἡ βαρύστομος (*Inula graveolens*) τῶν φυτολόγων λέγεται κλύδζα, κλύζ-ζα καὶ κρύδζα. Εἶναι ἡ κνύζα τοῦ Θεοκρίτου (Εἰδύλλ. 4,25 καὶ 7,68) καὶ τῶν Ἰππιατρικῶν (32), ποὺ ἦταν τὸ συγκεκριμένο ὄνομα τῆς κόνυζας.

κορκοδείλι, κορκοντζέλι, καρκατζέλι, τό -κοκ-κόρδειλας, ὁ: Κορκοδείλι στὰ χωριά τῆς Λευκάδας, κορκοντζέλι στὴν Ἀράχοβα, καρκατζέλι στὴ Μεσσηνία καὶ κοκ-κόρδειλας στὴ Σιδηροῦντα τῆς Χίου εἶναι ἓνα ἀγριολάχανο ποὺ τρώγεται βραστό. Εἶναι τὸ κροκοδείλειον (*Eryngium maritimum*) τοῦ Διοσκορίδου, τοῦ Ὁριβασίου (XI) καὶ τοῦ Γαληνοῦ (12,47). Γιὰ τὸ φυτὸ αὐτὸ ὁ Διοσκουρίδης (3,10) ἀναφέρει: Κροκοδείλειον ὁμοῖον ἐστὶ τῷ μέλανι χαμαιλέοντι. Φύεται δὲ ἐν τόποις δρυμώδεσι, ρίζαν ἔχον μακράν, ἐλαφράν, ὑπόπαχυν, ὁσμὴν δριμεῖαν, ὁμοίαν καρδάμυ.

κουδουμαλιά, ἡ — κουδούμαλο, τό. Στὴν Κρήτη ἓνα εἶδος ἄγριας κυδωνιάς, ἡ Κράταιγος ἡ ἄζαρόλος (*Cretaegus azarolus*) τῶν φυτολόγων, λέγεται κουδουμαλιά καὶ ὁ καρπὸς κουδούμαλο. Ὁ καρπὸς τοῦ δέντρου αὐτοῦ, τὸ κουδούμαλο, εἶναι τὸ ἀρχαῖον κοδύμαλον ποὺ μᾶς ἀναφέρεται ἀπὸ τὸν Ἀλκμᾶνα (ἀπ. 90) τὸν Ἀθήναιο (3,81F) καὶ τὸν Ἡσύχιον. Κατὰ τὸν Ἡσύχιον: «Κοδύμαλον· τὸ στρουθίον μῆλον. οἱ δὲ κυδώνιον».

κυμαρέα - κυμαρά, κύμ-μαρη-κυμαρκιά, ἡ: Κυμαρέα καὶ κυμαρά στὴν Κάρπαθο καὶ κύμ-μαρη καὶ κυρ-μαρκιά στὴ Ρόδο εἶναι τὰ τοπικὰ ὀνόματα τῆς κουμαριάς τοῦ ἄλλου Ἑλληνικοῦ χώρου. Εἶναι ἡ κύμαρος τοῦ Ἡσυχίου, δεύτερο ὄνομα τοῦ δασικοῦ αὐτοῦ δέντρου: «κύμαρος· κόμαρος».

κυνόμαλο, τὸ - κυνομαλέα - κυνομαλά, ἡ. Στὴν Κάρπαθο καὶ στὴν Κάσο κυνόμαλο λέγεται ἡ κηκίδα τῆς ἀλισφακιάς καὶ τὸ φυτὸ κυνομαλέα καὶ κυνομαλά ἀντίστοιχα. Τὸ κυνάμαλον εἶναι ὁ δωρικὸς τύπος τοῦ κυνόμηλον ποὺ ἀποδίδοταν στὸ κοκκύμηλο. Ἡσύχιος: «Κυνόμαλα· τὰ κοκκύμηλα».

μαλοθήρα - μαλοτήρα, ἡ. Στὴν Κρήτη ἓνα φυτὸ τῆς οἰκογενείας τῶν Χειλανθῶν (*Labiatae*) κάπως ὅμοιο μὲ τὴν ἀλισφακιά λέγεται μαλοθήρα καὶ μαλοτήρα.

Ἡ προταθεῖσα ἐτυμολογία ἀπὸ τὴν Ἰταλικὴ φράση *male tirare* δὲ φαίνεται πειστική. Ἴσως ἐδῶ πρόκειται γιὰ τὴ λέξη μολόθουρος ποὺ μᾶς παραδίδεται ἀπὸ τὸν Εὐφορίωνα (133), τὸ Νίκανδρο (Ἀλεξ. 147) καὶ τὸν Ἡσύχιον. Κατὰ τὸν τελευταῖο: «μολόθουρος· ἀσφόδελος, ἡ ὁσπρίον τι καὶ ἡ ὀλόσχοινος».

μέλαντρος, ὁ - μέλαντρο, τό: Στα χωριά τῆς Ἀνατολικῆς Θράκης ἓνα εἶδος βαλανιδιάς ποὺ εἶχε ξύλο βαθὺ σκοῦρο λεγόταν μέλαντρος (ὁ) καὶ μέλαντρο (τό).

Ἡ λέξη προῆλθε ἀπὸ τὸ ἀρχαῖον ἐπίθετο μέλανδρος - ον ποὺ ἐσήμαινε «μελανὸς ὅπως ἡ βαλανιδιά».

μούπλευρο - μόπλευρο - λούπλευρο, τό: Ἔτσι λέγεται ἓνα λαχανεύομενο φυτὸ σὲ πολλὰ μέρη τοῦ Ἑλληνικοῦ χώρου ποὺ μοιάζει μὲ τὸ βοϊδόγλωσσο, τὸ βούγλωσσον τοῦ Διοσκορίδῃ (4,127) καὶ τοῦ Ὀππιανοῦ (Ἑλ. 1,99). Εἶναι πιθανῶς ἡ βού- πλευρος τοῦ Νικάνδρου (Θηρ. 585).

μουνταλία, ἡ: Στὴν Τσακωνιά ἓνα εἶδος ἀγριομυρτιάς λέγεται μουνταλία. Εἶναι ἡ μυρταλὶς τοῦ Ἡσυχίου, ποὺ ὁ ἴδιος μᾶς δίδει τὴν πληροφορία ὅτι τὸ φυτὸ αὐτὸ ὀνομαζόταν ἔτσι στὴ Λακωνική: «μυρταλὶς· ἡ ὀξυμυρσίνη, ὡς Λάκωνες».

μυξιά, ἡ: Στὴν Κύπρο ἓνας ἀειθαλὴς θάμνος μὲ κιτρινωποὺς καρποὺς στὸ μέγεθος τοῦ κερασίου μὲ σάρκα κολλώδη κατάλληλη γιὰ τὰ ἰζόβερگا τῶν ὀρνιθοθηρευτῶν λέγεται μυξιά. Ἡ λέξη θεωρήθηκε ἀπὸ μερικοὺς ἀνευρητὲς ὡς δευτέρη ὀνομασία τοῦ ἰζὸς κατὰ μεταπλασμὸ σὲ θηλυκὸ μὲ τὴν κατάληξιν -ιά.

Αὐτὸ δὲν εἶναι σωστό. Ἀπλοῦστατα εἶναι ἐπιβίωση τοῦ μεταγενεστέρου ὀνόματος τοῦ φυτοῦ μυξέα γνωστοῦ μας ἀπὸ πάπυρο τοῦ 3ου μ.Χ. αἰῶνα (Corp. Papyr. Herm. 7,2 καὶ 28, 15).

νδαναβία, ἡ: Στὴν Κάσο καὶ στὴν Κάρπαθο ἓνα θαμνόφυτο μὲ βαρύσσμα φύλλα λέγεται νδαναβία. Εἶναι ἡ πλατύφυλλος κόνυζα ἢ δαναίς τοῦ Ψευδο-Διοσκορίδῃ (3,121).

ὄρφυλλα, ἡ - ὄρφυλλόχορτο, τό: Ὀρφυλλα καὶ ὄρφυλλόχορτο στὴν Κάρπαθο καὶ μόνο ὄρφυλλόχορτο στὴν Κρήτη εἶναι ἓνα μικρὸ χορτὸ τοῦ βουνοῦ ποὺ τὸ βράζουν καὶ πίνουν τὸ ζουμί του οἱ ἄνθρωποι τοῦ λαοῦ γιὰ διάφορα νοσήματα. Εἶναι ἴσως τὸ μτγν. ἔρφυλλος.

πολυγόνατο, τὸ - πολυγόνατος, ὁ: Σὲ πολλὰ μέρη τοῦ Ἑλληνικοῦ χώρου ἓνα φυτὸ μὲ πολλοὺς κόμβους στὰ κλαδιὰ του λέγεται πολυγόνατον. Εἶναι πιθανῶς τὸ Πολυγόνατον τὸ πολυανθὲς (*Polygonatum multiflorum*), τὸ μτγν. πολυγόνατον, ποὺ κατὰ τὸν Διοσκορίδῃ (4,6) «φύεται ἐν ὄρεσι...» καὶ ποὺ «καθ' ἐκάστην δὲ ἐκφυσιν τῶν φύλλων (ἔχει) ἄνθη λευκὰ τῷ πλήθει ὑπερέχοντα τοῦ ἀριθμοῦ τῶν φύλλων ἀπὸ τῆς ρίζης ἡνωμένα».

πολύτριχος, ὁ - πολύτριχο, τό = Πολύτριχος στὸ χωριὰ τῆς Κέρκυρας καὶ πολύτριχο στὴν Ἀπύρανθο τῆς Νάξου καὶ σὲ χωριὰ τῆς Θράκης λέγεται ἡ μικρὴ φτέρη ποὺ φυτρώνει κοντὰ σὲ πηγές, τὸ κοινὸ πολυτρίχι, τὸ «ἀδιάντον ἢ πολύτριχον» τοῦ Διοσκορίδῃ (4,134).

ποταμογεῖτονας - ποταμογεῖτος, ὁ: Στὴν Κύπρο ἓνα πάρυδρο φυτὸ λέγεται ποταμογεῖτονας καὶ ποταμογεῖτος. Εἶναι ὁ ποταμογεῖτων τοῦ Διοσκορίδῃ (4,100), τοῦ Λουκιανοῦ (Τραγ. 152) καὶ τοῦ Αἰλιανοῦ (Περὶ ζώων 6,46).

σμίλα - ἰσμίλα - ἰσμέλα, ἡ: Σὲ διάφορα μέρη τοῦ Πόντου ἓνα δασικὸ δέντρο ποὺ μοιάζει μὲ τὸ ἔλατο, ἡ Τάξος ἢ ραγώδης (*Taxus baccata*), λεγόταν σμίλα (Ὅφεις)

ισμίλα (Τραπεζοῦς), ἰσμέλα (Κρώμνη). Τὸ δέντρο αὐτὸ εἶναι ἡ σμίλος τοῦ Καλλιμάχου ('Απόσπ. 100f 48), τοῦ Νικάνδρου ('Αλεξ. 611) καὶ τοῦ Διοσκορίδου (4,79), παράλληλο μὲ τὰ γνωστὰ στὴν ἀρχαιότητα ὀνόματα τοῦ ἴδιου τοῦ φυτοῦ μίλος καὶ σμίλαξ.

σπαραγκωνιά, ἡ: Στὴν Κέρκυρα τὸ φυτὸ σπαραγκιά ἔχει τὸ ὄνομα σπαρηγκωνιά. Εἶναι ἡ μονομάρτυρη λέξη ἀσφαραγωνία τοῦ Πλουτάρχου (2,138d) ποὺ ἀποδιδόταν στὸ ἀναρριχητικὸ αὐτὸ φυτό.

σφαρδακλίδα - σφαρδακλήθρα, ἡ: Στὴν Μεσσηνία ἓνα εἶδος χόρτου ποὺ εὐδοκιμεῖ σὲ πολὺ ὑγρὰ χωράφια λέγεται σφαρδακλίδα καὶ σφαρδακλήθρα. Εἶναι ἴσως ἡ βατραχίς τοῦ Ἀλεξάνδρου τοῦ Τραλλιανοῦ (3,6).

χαρονιά - χαρουνία, ἡ - **χαρόνη** τό: Στὴν Ἀρκαδία, τὴ Λακωνία, τὴν Ἀχαΐα καὶ τὴν Κορινθία χαρονιά, στὴν Αἰτωλοακαρνανία, τὴν Εὐρυτανία καὶ τὴ Φθιωτιδοφωκίδα χαρουνιά καὶ χαρουνία στὴν Τσακωνία λέγεται ἓνα εἶδος φασολιάς, ἡ ἀμπελοφασολιά, ποὺ κάνει τὰ μαυρομάτικα φασόλια, τὰ χαρόνια.

Εἶναι πιθανῶς ἡ χαρόνη τοῦ Ἑσυχίου: «χαρόνη» χαρῖνος ἀμπελος (= ἡ ἀμπελοφασολιά), ποὺ θεωρήθηκε ἀμφίβολη καὶ ὀβελίστηκε ἀπὸ τὸν ἐκδότῃ M. Schmidt.

χρυσόμηλο - χρουσόμηλο - γρουσόμηλον, γρασόμουλο, κρυσόμ-μουλο, τό: Χρυσόμηλο σὲ πολλὰ νησιά τῶν Κυκλάδων, χρουσόμηλο στὴ Σύμη καὶ στὴ Ρόδο, γρουσόμηλον στὴν Κύπρο, γρασόμουλο στὴν Καλαβρία καὶ κρυσόμ-μουλο στὴν περιοχὴ τοῦ Σαλέντο λένε καὶ σήμερα τὸ βερόκοκο. Εἶναι τὸ ἀρχαῖο χρυσόμηλον ποὺ ἀναφερόταν ὅμως στὸ κυδώνι (Plin.HN 5,37, Ἀλεξ. Τραλλ. 1,16).

χύμ'λη χέμελη, ἡ: Στὰ χωριά τῆς Καλαμπάκας τῆς Θεσσαλίας χύμ'λη καὶ στὴν Κύπρο χέμελη λέγεται ἓνας μικρὸς θάμνος μὲ κίτρινα ἄνθη. Τὰ φύλλα καὶ τὸ στέλεχος του τὰ ἐβραζαν παλαιότερα καὶ μὲ τὸ κίτρινο ζουμί ποὺ ἐβγαίνει ἐβαφαν τὰ μάλλινα καὶ τὰ βαμβακερά τους ρούχα οἱ γυναῖκες τῶν περιοχῶν αὐτῶν.

Εἶναι ἡ Θυμελαία ἡ βαφικὴ (Thymelaea tinctoria) τῶν βοτανολόγων, ἡ θυμελαία τοῦ Διοσκορίδου (4,172) καὶ τοῦ Πλινίου (HN 3,114).

ὄχρος, ὁ - ὠχρία, ἡ: Ὀχρος σὲ πολλὰ μέρη τῆς Κρήτης καὶ ὠχρία στὴ Χίο εἶναι ἓνα ψυχανθὲς φυτὸ ποὺ φυτρώνει μόνον του σὲ εὐφορα χωράφια. Εἶναι ὁ ἀρχαῖος καὶ βυζαντινὸς ὠχρος (Lathyrus ochrus).

S U M A R Y

Archaistic plant names in Modern Greek dialects.

In this paper we are presenting fifty one names of plants known from antiquity. These plant have survived down to the Modern Creek dialects and 'patois' in the very same archaistic type or in a somewhat altdred one.